

LIETUVIŲ TAUTINĖ MAŽUMA LATVIJOJE (NUO XIX A. PABAIGOS IKI 1940 M.): LIETUVIAI KATALIKŲ KUNIGAI

Erikas Jekabsonas

Profesorius daktaras

Latvijos universiteto Istorijos ir filosofijos fakulteto

Latvijos ir Rytų Europos naujosios ir naujausios istorijos katedra

El. paštas: eriks.jekabsons@lu.lv

Santrauka. Nuo XIX a. antros pusės Latvijos pramoniniai miestai – Ryga, Liepoja, taip pat Jelgava – tapo svarbiais lietuvių bendruomeninio gyvenimo centrais, nes juose įsikūrė gana daug lietuvių tautybės gyventojų. Dauguma jų dirbo pramonės įmonėse bei kitus paprastus darbus ir buvo katalikai. Lietuvių taip pat gyveno kai kuriuose miesteliuose ir kaimo parapijose. Po Pirmojo pasaulinio karo nemenkai lietuvių daliai persikėlus į etninę tėvynę, Latvijoje liko nemažai lietuvių, kurie sudarė palyginti didelę lietuvių mažumą. Lietuvių tautybės kunigų veikla Latvijoje buvo labai reikšminga ne tik Katalikų bažnyčios, bet ir lietuvių mažumos ir visos Latvijos valstybės istorijoje. Čia ypač svarbus laikotarpis iki 1918 m., kai lietuvių kunigai ne tik veikė lietuvių visuomeniniame sąjūdyje Rygoje bei kitose vietose, bet ir įsitraukė į latvių tautinio atgimimo procesus Latgaloje. Atsižvelgiant į tą reikšmę, kokią parapijos ganytojas ir jo pažiūros aptariamam laikui turėjo katalikų parapijose, kunigų vaidmuo buvo labai svarbus. Tarpukariu jie taip pat vaidino esminį vaidmenį užtikrinant ir plėtojant lietuvių mažumos kultūros, švietimo ir visuomeninių organizacijų sistemos veiklą.

Reikšminiai žodžiai: Latvijos lietuviai, lietuviai katalikų kunigai, katalikybė Latvijoje, latvių tautinis atgimimas Latgaloje.

Keywords: Lithuanians in Latvia, Lithuanian Catholic priests, Catholicism in Latvia, Latvian national revival in Latgale.

Įvadas

Nuo XIX a. antros pusės Latvijos pramoniniai miestai – Ryga, Liepoja, Jelgava – tapo svarbiais lietuvių bendruomeninio gyvenimo centrais, nes juose įsikūrė gana daug lietuvių tautybės gyventojų. Dauguma jų dirbo pramonės įmonėse bei kitus paprastus darbus ir buvo katalikai. Lietuvių taip pat gyveno nedideliuose Latvijos miesteliuose ir kai kuriuose kaimiškuose valsčiuose. Po Pirmojo pasaulinio karo daugumai lietuvių persikėlus į etninę tėvynę, Latvijoje liko nemažai lietuvių, kurie sudarė palyginti didelę lietuvių mažumą¹.

Straipsnis pradedamas lietuvių mažumos Latvijoje dislokacijos ir socialinės sudėties bei jų pokyčių nuo XIX a. pabaigos iki 1940 m. apžvalga. Tam skirtas pirmas skirsnis. Toliau visas dėmesys sutelkiamas į vieną skaičiumi labai mažą, bet socialiniais ir kultūriniais veiklos padoriniais bene reikšmingiausią šios mažumos grupę – kunigus lietuvius. Jų veikla Latvijoje dar nebuvo specialiai tyrinėta nei latvių, nei lietuvių istoriografijoje. Šios grupės sudėties bei veiklos nušvietimas ir yra straipsnio, papildančio bei pagilinančio ankstesnius autoriaus atliktus lietuvių mažumos Latvijoje istorijos tyrimus, tikslas. Antras straipsnio skirsnis aprėpia lai-

¹ Daugiau žr. Ė. Jekabsons, 2003.

kotarpį iki 1918 m. ir baigiasi lentelė, kuri susistemina šaltiniuose aptiktą informaciją apie šiuo laikotarpiu Latvijoje pasireiškusius lietuvius kunigus. Į lentelę įtraukti tik tie dvasininkai, kurių ne tik lietuviška kilmė, bet ir tautinis tapatumas nekelia abejonių. Daugelis jų Latvijoje liko gyventi ir dirbti ir nepriklausomybės laikotarpiu, kuris aptariamas trečiame skirsnyje.

1. Lietuvių Latvijoje skaičius ir sudėtis

1897 m. Rusijos gyventojų surašymo duomenimis, šiuolaikinės Latvijos valstybės teritorijoje (įskaitant tuo metu Kuršo gubernijai, o dabar Lietuvai priklausančią Palangos apylinkę, bet neskaitant tuo metu Kauno gubernijos sudėtyje buvusios, o vėliau prie Latvijos prijungtos Aknystos valsčiaus dalies) gyveno 24 507 žmonės, kurie lietuvių kalbą laikė savo gimtąja kalba. 16 531 iš jų gyveno Kuršo gubernijoje (Liepojoje 3 587, Alūkstos apskrityje 6 986, Dobelės apskrityje 1207 ir t. t.), 6 686 – Vidžemės gubernijoje (6 458 Rygoje, iš kurių 5 853 lietuvių kalbą laikė gimtąja) ir 1 290 – trijose Vitebsko gubernijai priklausiusiose Latgalos apskrityse (Daugpilio, Rezeknės ir Ludzos). Miestuose gyveno visų pirma besiplėtojančios pramonės įmonėse dirbę lietuviai, daugelis jų Latvijoje buvo įsikūrę po 1863 m. atlikę tremties bausmę Sibire, nes grįžti į Lietuvą jiems buvo uždrausta. Didžioji dalis lietuvių, gyvenusių Kurše, dirbo pramonės darbininkais Liepojoje, kur buvo palyginti išplėtotą pramonę, taip pat žemės ūkyje prie Kuršo gubernijos administracinės ribos (Elernėje, Laukesoje, Skaistkalnėje ir kt.²). XX a. pradžioje labai padidėjo jau

ir praeitame amžiuje pastebimas lietuvių antplūdis į Kuršą (ypač Aizputės ir Kuldigos apskritis), kur jie dirbo dvaruose žemės ūkio darbininkais arba tarnais. Latvijos spauda 1910 m. pažymėjo, kad ten, kur gyvendavo kelios lietuvių šeimos, jie ir latviškoje aplinkoje neprarasdavo savo tautinio tapatumo³ (tą patį teigė ir latvių mokslininkas – statistikos specialistas ir valstybės veikėjas Margeris Skujeniekas⁴). Liepojoje lietuvių ir lenkų skaičius 1911 m. siekė 17 657 žmones (tai daugiausia darbininkai ir amatininkai), ir jie sudarė 19 % miesto gyventojų. Latgaloje gyvenusių lietuvių skaičius nebuvo didelis, o jų absoliučią daugumą sudarė valstiečiai⁵. Nuo XVIII a. devyni lietuvių gyvenami kaimai buvo Ciskodo (Ciskādu) apylinkėje, bet XIX a. pabaigoje šių žmonių sulatvėjimo procesas jau buvo toli nužengęs, ir tuo metu, kaip 1911 m. vykusioje ekspedicijoje pažymėjo Rusijos geografijos draugijos etnografas, Rygoje 1856 m. gimęs Peterburgo universiteto baltų kalbų privatdocentas Eduardas Volteris (pagal įrašą 1920–1930 m. Lietuvos pase jis buvo latvis), daugelis jų tik religines giesmes dar giedojo senovine lietuvių kalba. Apie 1895 m. nedidelė lietuvių kolonija įsikūrė Skaisotos valsčiaus Indricos dvare – ten iš dvaro savininko žemės nusipirko Daugėlišio apylinkių (Vilniaus kraštas) lietuviai. 1897 m. Viliakos dvaro gydytoju trumpai

³ *Dzimtenes Vēstnesis*, 1910-12-10.

⁴ M. Skujeniekas, 1930, p. 54–55.

⁵ Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Курляндская губерния, С-Петербург, 1905, с. 2, 3, 184; Лифляндская губерния, 1905, с. 78, 154, 155; Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Витебская губерния, С-Петербург, 1903, с. 2; Перепись населения в г. Риге и Рижском патримональном округе от 5 декабря 1913 г., Рига, 1914, с. 21.

² *Tēvynės sargas*, 1898, Nr. 7.

dirbo Jokūbas Baltrušaitis, vėliau jis išsikėlė į Kauno guberniją⁶.

1897 m. Rusijos gyventojų surašymo duomenimis, 6 388 Rygos gyventojų gimtoji kalba buvo lietuvių (įskaitant 96 asmenis, kurie užsirašė „žemaičiais“). Jie visų pirma dirbo besiplėtojančioje pramonėje (medžio apdirbimo – 225, metalo apdirbimo – 309, drabužių siuvimo – 119, stiklo pramonėje – 219, chemijos pramonėje – 295), taip pat priklausė kitiems miesto gyventojų žemesniesiems sluoksniams (261 vežikas, 1 182 tarnai ir liokajai, 100 geležinkelininkų ir kt.). Administracijoje, teismuose ir policijoje dirbo 216 lietuvių, tik vienas buvo teisininkas, kariuomenėje tarnavo 40, pedagogais dirbo devyni, medicinos srityje – 17 žmonių. 3 243 turėjo išsilavinimą (69 žmonės – aukštesnį už pradinį). Pagal amžių lietuviai buvo susiskirstę taip: 20–29 metų – 2 093, 30–39 metų – 1 519, 40–49 metų – 538, 50–59 metų – 206 žmonės. Dauguma jų formaliai priklausė valstiečių luomui (1897 m. iš 15 000 Rygos Peterburgo priemiestyje gyvenusių darbininkų 3 670 buvo lenkai ir lietuviai⁷). Vien tik didesnėse pramonės įmonėse 1909 m. buvo 1 638, o 1913 m. – jau 2 756 lietuvių tautybės darbininkai⁸. Tačiau lietuvių taip pat buvo mokytojų, inžinierių, valstybės tarnautojų, policininkų ir Rygos politechnikos instituto studentų (šimtmečio pradžioje čia studijavo apie 20 lietuvių). 1913 m. Rygoje bendras lietuvių skaičius pasiekė 34 982 žmones, o lietuvių kalbą gimtąja laikė 26 969 Rygos gyventojai (palyginimui: 1881 m. – tik 1 620, o 1897 m. – 5 853).

⁶ A. Vīksne, 2004, p. 95.

⁷ A. Švābe, 1958, p. 541.

⁸ „Krievu un leišu strādnieku vairošanās Rīgā“, in: *Dzimtenes Vēstnesis*, 1914-06-06.

Įdomu, kad 2 087 gimtąja laikė latvių, 2 759 – rusų, 3 477 – lenkų ir 144 – volokiečių kalbą. Reikėtų pažymėti, kad į 1913 m. skaičių taip pat įtrauktas 1 631 kariškis, iš kurių lietuvių kalbą gimtąja laikė 1 282. Lietuviai 1913 m. sudarė 7,0 % Rygos civilių gyventojų, o gyventojai, kurių gimtoji kalba buvo lietuvių, – 5,4 % miesto gyventojų⁹. Panaši situacija buvo ir kitose Latvijos vietose – inteligentų tarp lietuvių buvo nedaug. Vienas iš nedaugelio lietuvių inteligentų, gyvenusių ne Rygoje, buvo Povilas Daukša. Jis nuo XIX a. aštuntojo dešimtmečio iki 1907 m., kai buvo perkeltas į tas pačias pareigas Tartu, dirbo valstybinių dvarų nuomos žinybos vedėju¹⁰.

Pirmasis gyventojų surašymas Latvijos Respublikoje vyko 1920 m. birželį. Jame buvo užrašyti 25 538 lietuviai. Iš jų 5 325 Rygoje, 677 – Vidžemėje, 8 636 Kurše (iš to skaičiaus – 3 777 Liepojoje), 9 765 Žiemgaloje, 1 135 Latgaloje. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad tuo metu surašymas neįvyko dalyje Alūkstos apskrities, kurią iki 1920 m. liepos buvo užėmusi Lenkijos kariuomenė (tai Gryvos miestas ir šeši rytiniai apskrities valsčiai, kur 1921 m. vasarį buvo aptikta 800 lietuvių), taip pat Subatės ir daugelyje aplinkinių valsčių, kuriuos visus arba jų dalis buvo užėmusios Lietuvos karinės pajėgos. Be to, tiktai 1921 m. mišrios komisijos sprendimu prie Latvijos buvo prijungta dalis Aknystos valsčiaus, kuris anksčiau

⁹ Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Лифляндская губерния, 1905, с. 78, 154, 155, 116, 160; Перепись населения в г. Риге и Рижском патримональном округе от 5 декабря 1913 г., 1914, с. 21; B. Šrenks, 1922, p. 690.

¹⁰ Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (toliau – *LVA*), f. 2570, ap. 10, b. 64, l. 255. 1920 m. pabaigoje P. Daukša su šeima prašė leidimo grįžti į Latviją iš Lenkijos, kurioje buvo atsidūręs kaip pabėgėlis.

buvo Kauno gubernijos sudėtyje, o prie Lietuvos – buvusiai Kuršo gubernijai priklausiusi Palanga su apylinke, kur lietuviai sudarė daugumą (pačioje Palangoje 1920 m. birželį buvo užregistruoti 808 lietuviai, 452 žydai, 100 latvių, 39 vokiečiai, 39 lenkai, trys baltarusiai ir trys nežinomos tautybės asmenys). Daugiausia dėl to 1925 m. lietuvių skaičius Kurše, palyginti su 1920 m., sumažėjo iki 3 962 žmonių¹¹. Lietuvių buvo ir tarp buvusių pabėgėlių, kurie, pasirašius su Sovietų Rusija taikos sutartį, grįžo į Latviją, nors sugrįžo tik nedidelė dalis iki karo Latvijos miestuose gyvenusių lietuvių. Pavyzdžiui, 1921 m. legaliai grįžo 94 349 asmenys, iš kurių 2 688 buvo lietuviai (2,85 % šio skaičiaus)¹².

Vėlesnių gyventojų surašymų duomenimis, 1925 m. Latvijoje buvo 23 193, 1930 m. – 25 885, o 1935 m. – 22 843 lietuviai. Atsižvelgiant į 1935 m. gyventojų surašymo aplinkybes (autoritarinio režimo sąlygomis daugelis nelatvių konjunktūriniais sumetimais dėjosi latviais, o kai kuriuose Alūkstos apskrities valsčiuose vietinės valdžios įstaigos taisė jau surinktas gyventojų surašymo anketas, kad padidintų latvių skaičių ir lyginamąjį svorį), reikia manyti, kad 1925 ir 1930 m. gyventojų surašymo rezultatai objektyviau atspindi realią situaciją.

1925 m. 10 504 (45,3 % viso skaičiaus) lietuviai dirbo žemės ūkyje, 4 147 (17,9 %) – pramonėje, 1 880 (8,1 %) – prekyboje, žemesniųjų paslaugų sferoje (tarnais, vežikais, kiemsargiais, sargais ir kt.) – 1 387 (6,0 %), valdininkais dirbo 233 (1,0 %), laisvųjų profesijų darbuotojų (gydytojų, advokatų ir kt.) buvo 417 (1,8 %),

kitus užsiėmimus turėjo (dirbo amatininkais ir kt.) 3 434 (14,8 %) žmonės. Rygoje tuo metu gyveno 7 748 lietuviai (2,3 % visų miesto gyventojų), Liepojoje – 2 637 (4,3 %), Jelgavoje – 635, Daugpilyje – 309 lietuviai. Palyginti daug lietuvių valstiečių gyveno Kuršo ir Žiemgalos pasienio su Lietuva valsčiuose. Alūkstos apskrityje buvo 6 799 lietuviai (pavyzdžiui, Aknystos valsčiuje – 403, Bebrėnės – 141, Demenės – 167, Kurcumos – 220, Lašų – 307, Prodės – 326, Laukesos – 882).

Latgaloje, kaip ir anksčiau, buvo lietuvių nuo seno apgyvendintų vietovių. Jų buvo Daugpilio apskrities (čia iš viso gyveno 724 lietuviai) Skaistos valsčiuje (buvusiame Indricos dvare, Bindarų, Šternbergos kaimuose) ir įvairiose Kraslavos valsčiaus vietose. Kaip ir anksčiau, lietuvių (apie 60–70 žmonių) gyveno Jaunlatgalos apskrities Gaurų valsčiuje (jie čia iš Kauno gubernijos Utenos apskrities, kur po 1863 m. sukilimo neturėjo teisės nusipirkti žemės, atvyko maždaug 1870 m. ir nusipirko nedidelius Černolių ir Glemžinos dvarus). Po Antrojo pasaulinio karo Gaurų valsčius buvo prijungtas prie Rusijos (ir 1920 m. jis priklausė Pskovo gubernijai). 1921–1922 m. lietuvių kaimas buvo išskirstytas vienkiemiais¹³.

1930 m. 25-iuose (1925 m. – tik 13-oje) Latvijos valsčių lietuviai sudarė daugiau nei 10 % visų gyventojų. Raudos valsčiuje buvo 26 %, Neretos – 22 %, Ritės – 22 %, Elkšnių (Elkšņu) – 21 %, Ukru (Ukru) – 19 %, Aknystos – 17 %, Prodės – 16 %, Snikerės ir Memelės valsčiuose – 15 %, Vadakstės, Mežmuižos, Garsenės ir Laukesos valsčiuose – 14 % lietuvių

¹¹ Daugiau žr.: Ē. Jēkabsons, 1995, p. 84; Ē. Jēkabsons, 1997, p. 31–32; *Lietuva*, 1920-09-29.

¹² *Jaunākās Ziņas*, 1922-03-13.

¹³ A. T., „Latvijos lietuviai“, in: *Lietuva*, 1927-01-21; *Latvijos Lietuviu kalendorius 1937 metams*, Ryga, 1936, p. 37.

ir t. t. Visuose Latvijos miestuose gyveno 10 548 lietuviai (Rygoje – 6 817, Liepojoje – 1 834, Jelgavoje – 629, Subatėje – 106, Bauskėje – 118, Gryvoje – 299 žmonės). Palyginti su ankstesniu surašymu, nedaug pasikeitė lietuvių sudėtis, nepakito pagrindiniai jos rodikliai. Žemės ūkyje dirbo 12 153 (46,9 %), pramonėje – 2 934 (11,3 %), prekyboje – 569 (2,2 %), transporte – 843 (3,2 %), laisvasias profesijas turėjo – 147 (0,5 %), administracijoje ir teismuose dirbo 146 (0,5 %), žemesniųjų paslaugų sferoje – 1 040 (4,0 %). Iš viso dirbo 18 573 lietuviai (71,7 %), o likusius (nepilnamečius bei nusenusių) išlaikė dirbantys šeimos nariai¹⁴.

1920 m. gyventojų surašymo duomenimis, lietuvių dalis tarp Latvijos piliečių buvo pati mažiausia, palyginti su kitomis nacionalinėmis mažumomis – tik 35,4 % (Latvijos piliečiai buvo 9 045, Lietuvos – 14 083, Rusijos – 201, Baltarusijos – 46, Lenkijos – 151, Estijos – 44, kitų šalių septyni, nežinomos pilietybės – 1 959 lietuviai). Vėlesniais metais Latvijos piliečių dalis tarp lietuvių gerokai padidėjo, tuo pačiu metu likdama mažiausia, palyginti su kitomis mažumomis. 1925 m. Latvijos piliečių dalis sudarė 69,1 %, o 1930 m. vėl sumažėjo iki 51,8 %. 1930 m. iš 25 885 lietuvių Latvijos piliečių buvo 13 410, kitų šalių piliečių – 11 721, nanseninkų (vadinamųjų Nanseno pasų turėtojų – asmenų be pilietybės) – 638, o 116 lietuvių pilietybė buvo nežinoma. Jeigu neskaitytume vokiečių, mokančių latviškai, lietuvių tuo metu Latvijoje buvo daugiausia tarp mažumų – 72,9 %¹⁵. 1926 m. vasarį Latvijos

armijoje tarp privalomosios karo tarnybos karių buvo 241 lietuvis, ir jie sudarė apie 1,21 % visų 19 857 šios kategorijos kariškių¹⁶.

Inteligentų grupė tarp lietuvių nebuvo didelė, bet stabili, be to, didelę jos dalį sudarė kaip tik lietuvių tautybės ir kilmės katalikų kunigai. Latvijos katalikų bažnyčios ir valstybės istorijoje jie suvaidino gana svarbų vaidmenį. Straipsnio tikslas – per katalikų kunigų veiklos prizmę trumpai pavaizduoti svarbų lietuvių tautinės mažumos gyvenimo Latvijoje aspektą nuo XIX a. pabaigos, kai Latgaloje ir kitur prasidėjo svarbūs procesai, kurie atvedė į Latvijos Respublikos įkūrimą pasibaigus pasauliniam karui, iki 1940 m., kai buvo sunaikinta Latvijos valstybės nepriklausomybė.

2. Lietuvių tautybės kunigai nuo XIX a. pabaigos iki 1918 m.

XIX a. kunigo tautybė ir lietuvių kalbos mokėjimas ypatingą reikšmę turėjo Rygoje, kur dėl pramonės plėtros lietuvių skaičius didėjo sparčiausiai. Tačiau neįmanoma paneigti, kad dėl žemo išsilavinimo lygio ir vis dar silpnos tautinės savimonės daugelis lietuvių katalikų lenkų kalbą nurodydavo kaip savo gimtąją. XIX a. pabaigoje Rygoje kunigais dirbo penki lietuviai (vienas jų – gerokai sulenkėjęs, 1820 m. Lietuvoje gimęs ir iki mirties 1902 m. vėlyvą laiką dirbęs Jonas Jacevičius, buvęs ištremtas į Sibirą už dalyvavimą 1863 m. lenkų ir lietuvių sukilime). Vėliau Rygoje dirbo keletas ypač patriotiškai nusiteikusių lietuvių kunigų – Stakelis, Nikodemus Rudis, Boleslovas Paulauskas ir kiti, kurių veikla turėjo nepaprastai didelę reikšmę, stiprinant

¹⁴ M. Skujenieks (red.), 1930, p. 96–97; S. Sužiedelis, 1935, p. 210–213.

¹⁵ *Latvijas statistiskā gada grāmata. 1920*, Rīga, 1921, p. 21, 49; *Latvijas statistiskā gada grāmata. 1933*, Rīga, 1934, p. 9.

¹⁶ V. Bērziņš, A. Bambals, 1991, p. 58.

tautiečių tautinę savimonę. Lietuviai lankė 1892 m. pastatytą Šventojo Pranciškaus bažnyčią¹⁷, kurioje XIX a. paskutiniame dešimtmetyje mišios lietuvių kalba vyko kas trečią sekmadienį (jose taip pat giedodavo lietuvių choras)¹⁸, Sopulingosios Dievo Motinos bažnyčią ir 1903 m. pašventintą Šventojo Alberto bažnyčią. Sopulingosios Dievo Motinos bažnyčioje pirmosios mišios lietuvių kalba įvyko tik 1906 m. sausį¹⁹. Vėliau pamaldos lietuvių kalba taip pat vyko Šventojo Mykolo bažnyčioje ir 1909 m. pastatytoje Bolderajos bažnyčioje. Lietuvis Steponas Bertašius buvo Šventojo Pranciškaus parapijos vikaras ir viceklebonas. Liepojoje labai aktyviai, taip pat ir visuomeninės veiklos srityje po 1905 m. revoliucijos iki mirties 1919 m. kovą darbavosi lietuvių tautybės klebonas Jonas Vizbaras (Rygos lietuvių visuomenininko Kazimiero Vizbaro brolis)²⁰.

Tautiečių visuomeninėje veikloje pasiaukojamu darbu ypač pasižymėjo Kauno gubernijoje, Saločių (latv. Kīburu) parapijoje gimęs Kazimieras Jasėnas. 1977–1884 m. jis mokėsi ir baigė Jelgavos klasikinę gimnaziją, paskui – kunigų seminariją Kaune, o nuo 1892 m. pradėjo dirbti vikaru Jelgavoje, nuo 1893 m. – klebonu Laminiuose, vadovaudamas taip pat Šventojo Stepono bažnyčios statybai Tukume (pašventinta 1896 m.). Nuo 1896 m. jis dirbo Brunavos parapijos (tuo metu – Kauno gubernijos teritorijoje) klebonu, kur taip pat vadovavo bažnyčios statybai, o nuo 1902 m. perėmė Jelgavos parapijos valdymą. Čia jis, vadovaudamas plačiai

aukų rinkimo kampanijai (taip pat Rygoje ir Lietuvoje), pradėjo Nekaltojo Prasiidėjimo Mergelės Marijos bažnyčios statybą (pašventinta 1906 m.). Tuo pačiu metu K. Jasėnas buvo nepaprastai visuomeniškai aktyvus – dalyvaudavo vietinės katalikų labdaros draugijos, lenkų ir lietuvių draugijų veikloje. 1893 m. jis pradėjo savo literatūrinį darbą – bendradarbiavo Peterburgo lenkų laikraštyje „Kraj“ (nuolatinis korespondentas Jelgavoje). Lietuvių spaudos draudimo laikais jis išitraukė į nelegalių leidinių platinimo darbą ir pats juose rašė, o vėliau – skelbė savo kūrinis Lietuvoje ir Rygoje leidžiamuose lietuvių spaudos leidiniuose. Vis dėlto – kas labai būdinga ir kuo jis panašus į daugelį kitų lietuvių inteligentijos atstovų – K. Jasėnas iš pradžių atstovavo lenkų kultūrai. Vėliau, 1937 m. jis pats pripažino, kad jaunystėje rašęs lenkiškai, bet vėliau supratęs savo „klaidą“ ir stengęsis daugiau rašyti lietuviškai, kad „atlygintų skolą gimtinei“²¹. Be to, Jelgavos parapijoje 1894–1895 m. vikaru dirbo vienas žymiausių lietuvių tautinio sąjūdžio vadovų – Juozas Tumas-Vaižgantas (anksčiau mokėsis Liepojos gimnazijoje).

Lietuvių tautybės kunigai dirbo ir Latvijoje. Būtent šiame Latvijos regione katalikybės pozicijos istoriškai buvo tvirtiausios (XVII a. Vidžemę padalijus į švedų valdomą dalį ir vadinamuosius Lenkijos Infliantus arba Latgalą, tik čia kontrreformacija išsaugojo ir sustiprino katalikybės padėtį). 1920–1935 m. katalikai sudarė apie 23 % valstybės gyventojų, o Latvijoje šiai konfesijai priklausė apie 70 % gyventojų. Be to, katalikai sudarė labai didelę Alūkstos apskrities gyventojų dalį. Rygo-

¹⁷ J. Grigaitis-Grigaliūnas, 1954; P. Mašiotas, 1924, p. 72–73.

¹⁸ K. Bielinis, 1958, p. 146.

¹⁹ *Vilniaus žinios*, 1906-01-08 ir 1906-02-17.

²⁰ J. Cakuls, 1996, p. 57, 154.

²¹ A. Justs, D. Markus, J. Skaruliene, 2000, p. 30–32, 38.

je katalikai tarpukariu sudarė apie 11 %, Bauskės apskrityje – 23 %, kitur jų lyginamoji dalis buvo mažesnė. Katalikai buvo beveik visi lenkai ir lietuviai, taip pat dalis baltarusių mažumos ir dauguma Latgalos latvių²². Ir katalikų kunigai buvo daugiausia Latgalos latviai, lenkai ir lietuviai.

Pavyzdžiui, Naujenės (Jezupovos) parapijos (Daugpilio apskritis) klebonu iki 1912 m. buvo Ksaveras Martinėnas, kuris tapo labai populiarus tarp vietos latvių dėl savo palankaus požiūrio į juos. Šios apskrities vėlesnysis viršininkas nepriklausomos Latvijos laikais Stanislovas Kursytis (Kursītis) prisiminė, kad klebonas puikiai mokėjo latviškai ir „nebuvo palankus savo vyresnybės vykdomai lenkinimo politikai“. Jis stengėsi apriboti lenkų kalbos vartojimą bažnyčioje, taip pat palaikyti latvius, kai jie tautiniais klausimais nesutarė su jo tiesioginiu viršininku – Daugpilio dekanu lenku Gordijevičiumi, ir nepaisė lenkų dvarininko Boleslovo Šachno įvesto papročio, kuris reikalavo jam rodyti kunigą žeminančią pagarbą (1918 m. vasarą Nautrėnų valsčiaus Rogovkos parapijoje, kur jis dirbo klebonu, Martinėną žvėriškai nužudė Domininko Esto vadovaujama bolševikų gauja). Po jo Naujenės parapijos klebono pareigas ėjo vienas garsiausių vėlesniųjų Rygos lietuvių visuomenininkų Danielius Jasinskis. Jis S. Kursyčio atmintyje išliko kaip labai gobšus ir vietiniams lenkų kunigams labai draugiškas kunigas, kuris „neužmezgė jokių santykių su paprastais parapijiečiais“²³. Įdomu, kad abu minėti kunigai 1912 m. iš esmės apsikeitė vietomis: K. Martinėnas buvo perkeltas į

ankstesnę (nuo 1903 m.) D. Jasinskio darbo vietą – Rogovkos parapiją, kur užbaigė savo pirmtako pradėtus bažnyčios statybos darbus²⁴.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Latgaloje ir kitose Latvijos vietose dirbo daug lietuvių tautybės kunigų, kurie Latgalos latvių inteligentijos požiūriu laikėsi latvių atžvilgiu daug palankiau, palyginti su lenkų kunigais („gynė latgalių tautinius interesus“)²⁵. Jie kartais konfliktuodavo su įstatymu, kaip antai Skaistkalnės klebonas Marcijonas Jurgaitis, kuris 1890 m. latviškai pasakytame pamoksle aštriai sukritikavo stačiatikius ir liuteronus, o jo bylą nagrinėjo Jelgavos apygardos teismas²⁶. Visų 1917 m. Latvijoje dirbusių 123 katalikų kunigų daugumą jau sudarė lietuviai – jų buvo 76 žmonės (iš likusių 30 buvo latviai ir 17 – lenkai)²⁷.

Be abejo, su Katalikų bažnyčia buvo labai glaudžiai susijęs Latgalos latvių tautinis sąjūdis, kurio aktyvistai dažnai išdėtydavo Latgaloje dirbusių lietuvių tautybės kunigų vertinimus, o jie būdavo labai skirtingi. Pavyzdžiui, kai 1914 m. mirė Ludzos parapijos dekanas Antanas Valavičius, kunigas latvis Kazimieras Skrinda pažymėjo jo indėlį renovuojant Ludzos bažnyčią ir aktyvią visuomeninę veiklą latvių gerovei, meilę savo kalbai ir tautai, bet taip pat tai, kad „vis dėlto latvių kalbą jis įveikė nelengvai“. Savo ruožtu, latvių laikraštis

²⁴ A. Budže, 2004, p. 255.

²⁵ „Pie Vitebskas gubernas leišiem“, in: *Dzimentenes Vēstnesis*, 1912-04-12; „Latgales tautības un viņu savstarpējās attiecības“, in: *Latvija*, 1912-01-12. 1875 m. Pskovo gubernijos Gaurų valsčiuje įsikūrė iš Utenos apskrities atsikėlusių lietuvių kolonija, kuri vėliau atsidadė Latvijos Respublikos teritorijoje (1935 m. ten gyveno 70 lietuvių).

²⁶ M. Jurgaičio bylos tyrimo byla Jelgavos apygardos teisme: *LVI/A*, f. 5555, ap. 2, b. 80.

²⁷ H. Strods, 1996, p. 252.

²² „Latvija. Iedzīvotāji“, in: *Konversācijas vārdnīca*, 10 sējums, Rīga: A. Gulbja apgāds, 1933–1934, 20447 sleja.

²³ S. Kursītis, 1994, p. 23–25.

„Drywa“ 1915 m. gruodį, kai buvo švenčiamas Varaklianų dekanato Vincento Tamošiūno kunigavimo 25 metų jubiliejus, labai gerai dekanatą įvertino. Buvo pažymėta, kad jis „dirbo latvių labui“ Aglonoje, Ciskode (čia jis vadovavo bažnyčios statybos darbams) ir Varaklianuose. Čia jis aktyviai įsitraukė į visuomeninį darbą, 1909 m. įkūrė Varaklianų smulkaus kredito draugiją, kovojo su girtavimu, organizavo įvairius kursus ir teatro vaidinimus, platino latvišką literatūrą: „<...> visur gynė latvius. Kovojo su jų priešais. Yra lietuviai. Tačiau nėra vienas tų, kurie kiekviename žingsnyje koneveikia Latgalą ir latvius, vertindami tik saviškius lietuvius. Tegu kiti kitataučiai iš jo pasimoko, kaip gyventi pasaulyje.“²⁸ Taip pat ir lietuvį Antaną Tomkūną, kuris nuo 1888 m. iki savo mirties 1923 m. dirbo kunigu Barkavos parapijoje, istoriografija vadina „latgalių tautinio atgimimo dalyviu“. 1910 m. jis Barkavoje įkūrė žemės ūkio draugiją²⁹.

Kunigai aktyviai įsitraukė į lietuvių visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą, kuris po 1905 m. revoliucijos suklestėjo Rygoje, Liepojoje ir kitur. 1906 m. balandį Rygoje buvo įregistruota „Žvaigždės“ draugija. Ji įkūrė penkias lietuvių pradžines mokyklas. Draugijos vadovybėje dirbo ir kunigas Martynas Venclovas³⁰. Be to, 1914 m. Rygoje veikė keturios katalikų parapinės mokyklos, kuriose mokėsi apie 1 000 lenkų, lietuvių ir latvių tautybės vaikų ir dirbo 12 mokytojų (šešios lietuviškos, penkios lenkškos ir viena latviškos). Tik Šventojo Alberto ir Sopulingosios Dievo Motinos bažnyčių parapijų mokyklos mokė ir lenkų, ir lietuvių,

ir latvių kalbų. Šventojo Pranciškaus ir Sarkandaugavos parapijų mokyklose buvo dėstoma tik lenkų kalba, nors jose buvo daug lietuvių ir latvių vaikų³¹. Lietuvių kalbos buvo mokoma ir kunigo J. Vizbaro įsteigtoje katalikų parapijos mokykloje Liepojoje³².

1909 m. buvo įregistruota Rygos katalikų draugija „Blayvibe“. Šioje draugijoje, kurią Rygos katalikų dekanas F. Afanasovičius ignoravo dėl tautinių sumetimų³³, darbuosi daug kunigų (Jonas Latvis, Juozas Bikinas ir kt.)³⁴. Lietuvių kunigo J. Tumo paskaitą apie lietuvių emigraciją į Ameriką ir jos žalingus padarinius, kurią surengė Rygos latvių draugija, latvių spauda įvertino kaip vieną geriausių iš pastaruoju metu perskaitytų Rygoje³⁵. 1910 m. gruodį buvo įsteigta Šventosios Zitos lietuvių moterų katalikų labdaros draugija (jos darbui vadovavo kunigas Bikinas, o vėliau – kunigas K. Krapauskas)³⁶. Daug lietuvių taip pat darbuosi kunigo J. Vizbaro 1910 m. įkurtoje Liepojos blaivybės draugijoje, kurią lenkai vadino „Trzezwość“, o lietuviai – „Blayvibės“ draugija. Kauno gubernijoje veikusios draugijos „Blayvibe“ skyrius 1910 m. lapkritį buvo įsteigtas Subatėje (vadovaujamas kunigo M. Kirlo)³⁷.

³¹ „Rīgas katoļu skolas“, in: *Dzimtenes Vēstnesis*, 1914-06-11; *Rīgasches Adressbuch 1913*, 269 p.; *Rygos garsas*, 1911-09-17.

³² *Lietuvių enciklopedija*, t. 34, Boston, 1966, p. 424.

³³ Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai“, *Lietuva*, 1927-02-10.

³⁴ *Rygos garsas*, 1909-09-22; 1909-11-21; 1913-01-16; *Viltis*, 1911-03-18; 1914-04-18.

³⁵ *Latvija*, 1911-12-29.

³⁶ *Rīgasches Adressbuch 1913*, Rīga, 1913, 197 p.; *Rygos garsas*, 1911-09-17; 1912-01-14, 1912-12-29; 1913-09-11.

³⁷ *Lietuvos Žinios*, 1911-01-30; *Lietuvių enciklopedija*, t. 29, Boston, 1963, p. 99.

²⁸ *Drywa*, Nr. 2, 1915-01-14; Žr. taip pat *ibid.*, Nr. 47, 1915-12-02.

²⁹ *Enciklopedija. Latvijas pagasti*, 1. sēj., Rīga, 2001, p. 105.

³⁰ *Vilniaus žinios*, 1907-08-08.

Nuo 1909 m. pradėjo eiti krikščioniškos pakraipos savaitraštis „Rygos garsas“. 1914 m. leisti laikraštį neoficialiai prisidėmė Kauno Šventojo Kazimiero draugija, o redaktoriumi buvo paskirtas kunigas Juozas Bikinas³⁸. 1915 m. jam palikus redaktoriaus darbą, laikraščio leidimą perėmė knygų ir laikraščių leidybos įmonė (prekybos namai) „Rygos garsas“, kurios savininkai buvo Rygoje gyvenęs J. Bikinas ir Vilniuje gyvenęs kunigai Aleksandras Dambrauskas, Povilas Dogelis, Antanas Maliauskis, Antanas Alekna ir teisininkas Pranas Dovydaitis³⁹. 1914–1915 m. laikraštyje redakcijos sekretoriumi dirbo žymusis lietuvių politinis ir visuomeninis veikėjas kunigas Juozas Tumas⁴⁰, tai lietuvių visuomenė ir spauda vertino labai teigiamai, pažymėdama, kad jam „nėra svetimi ir lietuvių reikalai“⁴¹. Laikraštis buvo leidžiamas iki 1917 m. rugpjūčio.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, į Rygą atplūdo didelis pabėgėlių lietuvių srautas (iš viso apie 10 000 lietuvių). 1914 m. rugpjūtį buvo įkurtas Rygos lietuvių pagalbos nuo karo nukentėjusioms šeimoms komitetas, kuriam vadovavo kunigas J. Tumas ir vaikų rašytojas Pranas Mašiotas⁴². 1916 m. gruodį Rygoje buvo įsteigtas kunigo Jono Latvio vadovaujamas centrinės Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Rygos skyrius, kuris perėmė ankstesnio Rygos komiteto priedermes⁴³. Reikia pažymėti, kad tuo pačiu metu lietuvių kunigai J. Tumas ir Pranas Strakšas

buvo lenkiškos Rygos katalikų labdaros draugijos nariai ir buvo išrinkti į jos valdybą⁴⁴. Į pabėgėlių šelpimo darbą įsitraukė ir kunigo J. Bikino vadovaujama Šventosios Zitos draugija⁴⁵. Savo ruožtu, pirmiau minėtas Varaklianų dekanas V. Tamošiūnas, kuris ir iki karo aktyviai dalyvavo Latgalos lietuvių visuomeniniame darbe, nuo 1915 m. aktyviai įsitraukė į Latgalių pagalbos karo aukoms draugijos veiklą kaip jos Varaklianų skyriaus vadovas⁴⁶.

1915 m. Rygoje 3 000 egzempliorių tiražu buvo išspausdinta Jelgavos katalikų klebono Kazimiero Jasėno knyga „Dievas ir Tėvynė – patarėjas lietuviams katalikams svetur“, kurios leidybą finansavo pats autorius, ir to paties autoriaus lėšomis išleistas informacinis leidinys apie Lietuvą vokiečių kalba „Der Weltkrieg und Litauen“ (Pasaulinis karas ir Lietuva, 5 000 egzempliorių), skirtas vokiečių kariškiams. Jame pateikta trumpa informacija apie Lietuvos istoriją ir kultūrą⁴⁷.

Po Vasario revoliucijos Rusijoje 1917 m. kovą Rygoje buvo įkurta Rygos lietuvių taryba, į kurią įėjo ir Šventosios Zitos draugijos atstovai. Balandį darbą pradėjo Rygos katalikų taryba, į kurią buvo deleguoti ir trys lietuvių atstovai⁴⁸. Balandžio 13 d. įkuriant Lietuvių tautos pažangos partijos Rygos skyrių, dalyvavo ir kunigas J. Latvis⁴⁹. 1917 m. Sopulingosios Dievo Motinos parapijos klebonu tapo lietuvis Jonas Valavičius⁵⁰.

³⁸ Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai“, in: *Lietuva, 1927-02-11*.

³⁹ *LVA*, f. 3, ap. 1, b. 17674, l. 1–111.

⁴⁰ A. Merkelis, 1989, p. 210.

⁴¹ „Leišu avīzniecības attīstība Lietuvā un Rīgā“, in: *Dzimtenes Vēstnesis*, 1914-12-27.

⁴² *LVA*, f. 2807, ap. 1, b. 3, l. 8, 10.

⁴³ *Rygos garsas*, 1916-12-01.

⁴⁴ *LVA*, f. 1807, ap. 1, b. 508, l. 9.

⁴⁵ *Rygos garsas*, 1916-01-20; 02-20; 03-30; 04-23; 05-04; 10-27; 11-06; 1917-02-11; 1917-03-22.

⁴⁶ *Dryva*, Nr. 49, 1915-12-16.

⁴⁷ A. Justs, D. Markus, J. Skaruliene, 2000, p. 32.

⁴⁸ *Rygos garsas*, 1917-03-11; 1917-03-15; 1917-03-16; 1917-04-15.

⁴⁹ *Ibid.*, 1917-04-21; 1917-05-03.

⁵⁰ J. Cakuls, 1996, p. 156.

*Lentelė. Lietuvių tautybės kunigai Latvijos katalikų parapijose XIX a. antroje pusėje – 1918 m.*⁵¹

Vardas, pavardė	Gyvenimo metai	Darbas parapijose, pastabos
Aleksandras Abojus	1867 Zarasų apskr. – 1936 Feimaniuose	Nuo 1908 Sarkanų klebonas, 1918 Rygos Šv. Pranciškaus parapijos vikaras, 1919–1936 – Feimanių klebonas
Juozapas Andrejauskas	1838 Telšių apskr. – 1944 Nydermuižoje	Nuo 1887 Asūnės vikaras, 1892 – Kalupės klebonas, 1894 Jasmuižos, 1895–1944 Nydermuižos
Adomas Baltiejus	1858–1927. Išvyko į Lietuvą	Nuo 1889 Jasmuižos klebonas, 1892 – Nydermuižos, 1895 Izvaltos, 1906–1917 be pareigų, 1918 Andzelmuižos klebonas
Steponas Bertašius	1867 Kretingos apskr. – 1946 Laukesoje	1893–1900 Rygos Šv. Pranciškaus parapijos vikaras, 1902 Sarkanų klebonas, 1903–1911 Rusijoje, 1911–1919 Rygos Šv. Pranciškaus parapijos viceklebonas
Antanas Bomblauskas	1879, 1928 išvyko į Lietuvą, 1929 mirė	Iki 1918, paskui vėl iki 1924 Laukesos klebonas
Petras Bružas	1864 Kretingos apskr. – 1940 Vidsmuižoje	1904–1918 Preilių klebonas
Antanas Budzila	1882 Panevėžio apskr. – 1937 Rezeknėje	1911–1918 Kaunatos klebonas
Kazimieras Buta	1874 Tirkšlių valsčiuje Lietuvoje – 1959 Pildoje	1903–1906 Beržų vikaras, einantis klebono pareigas, 1906–1910 Rušonos, 1910–1940 Eversmuižos klebonas, vėliau pensijoje
Kazimieras Daugėlavičius	1863–1948 Rozentavoje	Nuo 1889 ėjo Dūkštigalos klebono pareigas, nuo 1892 Sarkanų, nuo 1898 Rozentavos, nuo 1901 Varkavos klebonas, 1908–1909 vikaravo Rygoje, 1911–1914 Luševos filijaras, 1916–1922 Bikavos klebonas
Julijonas Gedvila	1864–1929 Kemeriuose	Nuo 1891 vikaravo Preiliuose, nuo 1896 – Jasmuižos, nuo 1899 Varaklianų, 1908–1917 Pildos, 1918–1921 Stolerovos klebonas. 1924 prašė leidimo grįžti į Lietuvą
Kazimieras Jasėnas	1867–1950 Liepojoje	1892–1893 vikaravo Jelgavoje, 1893–1896 – Laminuose, nuo 1896 Brunavoje, 1902–1944 Jelgavoje
Danielius Jasinskis	1866–1939 Rygoje	1890–1892 Izvaltos vikaras, 1903–1912 Nautrėnų, 1912–1920 Naujenės (Jezupovos) klebonas
Juozapas Jasad	1865–1942 Viliakoje	Nuo 1891 Rezeknės vikaras, nuo 1895 Brodaižos, nuo 1896 Rozentavos klebonas, 1897–1918 Viliakos klebonas ir dekanas
Mykolas Kazakaitis	1876, 1921 grįžo į Lietuvą	1902–1903 Lamių klebonas, iki 1920 Jekabpilio klebonas

⁵¹ Apibendrinta pagal: J. Cakuls, 1996, p. 53–158.

Į lentelę įtraukti tik tie kunigai, kurių tautinė priklausomybė yra žinoma neabejotinai. Gali būti, kad iš tikrųjų lietuvių skaičius tarp Latvijos katalikų kunigų buvo dar didesnis.

Jonas Kazėnas	1869 Pasvalyje – 1954 Rubenėje	Nuo 1895 Varkavos vikaras, nuo 1901 Rozentavos, nuo 1903 Kalupės, 1906–1920 Varkavos klebonas
Juozapas Kazlas	1877 Utenos apskr. – 1965 Leningrade	1913–1917 Lyvanų vikaras, 1918–1920 Rudzatų klebonas
Stanislovas Kurliandskis		1919–1925 Subatės, 1925 – Naujenės, 1925–1929 Indricos, 1929–1930 – Subatės, 1930-ųjų viduryje – Stolerovos klebonas
Jonas Latvis		Klebonavo Rygoje
Jonas Lebedys	1874–1951 Indricoje	Nuo 1898 Piedrujos vikaras, nuo 1900 Izvaltos, nuo 1903 Pildos, nuo 1909 Andrupenės, 1911–1921 Bukmuižos klebonas
Jeronimas Mockus	1867–1935 Kraslavoje	1911–1922 Stirnienės klebonas
Juozapas Maksvytis	1878–1949 Ventspilyje	1905–1919 Bauskės filijaras, vėliau iki 1944 ten pat klebonas
Ksaveras Martinėnas	Nužudytas 1919	Naujenės, nuo 1912 Rogovkos klebonas
Antanas Masilionis	1872–1938 Prezmoje	Nuo 1897 vikaravo Daugpilyje, 1902–1918 Pušmucovos klebonas, 1918–1922 klebonavo Lietuvoje
Motiejus Mikelionis	1875–1950 Šventėje	1911–1917 einantis Ozolmuižos klebono pareigas, 1918–1926 Jasmuižos klebonas
Ignotas Miškinis	1882–1929 Balvuose	Nuo 1907 Preilių vikaras, 1911–1917 Prezmos klebonas
Antanas Pabarčius	1864–1940 Kraslavoje	Nuo 1890 Lyvanų vikaras, nuo 1893 Varkavos, 1896–1935 Berzgalos (prie Aglonos) klebonas
Antanas Pelešinas	1864–1946 Aknystoje	Nuo 1890 Beržų vikaras, 1895–1896 Andzelmuižos klebonas, 1897 Lyvanų vikaras, 1898–1900 Aglonos vienuolyne, 1903 Izvaltos, 1904–1905 Nautrėnų vikaras, 1908–1909 Gaigalavos kapelionas, 1914–1918 Atašienės vikaras
Žyгимantas Pipinius	1885–1930 Bebreneje	Nuo 1908 vikaravo Rezeknėje, 1910–1917 Berzgalės (prie Rezeknės) klebonas
Antanas Rimavičius	1865–1933 Rubenėje	Nuo 1891 Varkavos vikaras, nuo 1893 Dūkštigalos, nuo 1898 Balvų, 1914–1920 Andrupenės klebonas
Tadas Ronkaitis	1859–1928 Laukesoje	Nuo 1890 Stolerovos, 1896–1903 Rundėnų, 1905–1918 Feimanių klebonas
Juozapas Savukaitis	1887 iki 1925	Nuo 1910 vikaravo Daugpilyje, nuo 1912 Nautrėnuose, 1915–1916 Rezeknėje, 1916–1917 ėjo Rundėnų klebono pareigas, paskui klebonavo Sarkanuose
Bronislovas Steponavičius	1876–1940 Piedrujoje	1918–1920 vikaravo Piedrujoje, paskui ten pat klebonavo
Eduardas Stukelis	1881–1956 JAV	1911–1919 mokyklų kapelionas Liepojoje
Vitoldas Šikšnelis	1890 – po 1925, po karo – Lenkijoje	1913–1915 Dagdos vikaras, vėliau iki 1920 IX Eglainės (Ylaukės) klebonas

Vladislovas Šikšnelis	1873, 1922 išvyko į Lenkiją	Nuo 1913 Beržų vikaras, 1914–1922 filijaras, Skaisotos klebonas
Antanas Šilinis	1876–1926 Gryvoje	1907–1908 vikaravo Daugpilyje, 1913–1915 filijaras Preiluiose, vėliau – Rusijoje
Kazimiers Toliušis	1863–po 1925	1888–1900 Andrupenės, nuo 1908 Prezmos, 1910–1917 Stolerovos klebonas
Vincentas Tamošiūnas	1867 Utenos apskr. – 1948 Ciskode	Nuo 1890 vikaravo Aglonoje, nuo 1895 Ciskodės klebonas (nuo 1902 ir dekanas), 1908–1920 Varaklianų klebonas ir dekanas
Antanas Tomkūnas	1858–1923 Barkavoje	Nuo 1884 Varaklianų, 1888–1923 Barkavos vikaras
Juozas Tumas-Vaižgantas	1863–1933 Kaune	1894–1895 vikaravo Jelgavoje
Vitas Urbelis	1878–1973 Ozolmuižoje	1903–1905 vikaravo Ludzoje, nuo 1907 Daugpilyje, nuo 1908 klebonas Rikavoje, 1909–1920 Ciskode
Antanas Urbšys	1879 Pandėlio parapijoje Lietuvoje–1965 Ispanijoje	Nuo 1903 Varaklianų, nuo 1905 Rygos Šv. Pranciškaus parapijos vikaras, 1911–1920 klebonavo Daugpilyje
Povilas Vaičiulionis	1867–1929 Lyksnoje	1899–1919 Pušos klebonas
Martynas Venclovas	1872 Radviliškyje – 1954 Jekabpilyje	1905–1910 vikaravo Rygoje, 1911 mokyklų kapelionas Rygoje, vėliau Rusijoje
Povilas Virketis	1864 Telšių apskr. – 1946 Stirnienėje	1911–1927 Asūnės klebonas
Jonas Vizbaras	1869–1919 Liepojoje	1909–1919 klebonavo Liepojoje
Antanas Valavičius	Miręs 1914	Iki 1914 Ludzos klebonas ir dekanas
Jonas Valavičius	1868–1941 Rygoje	Nuo 1917 Rygos Sopulingosios Dievo Motinos parapijos klebonas

Tarybų valdžios laikais 1919 m. nukentėjo ir lietuvių tautybės kunigai. Pavyzdžiui, Jekabpilyje buvo nužudytas lietuvis Aknystos katalikų kunigas⁵², 1919 m. kovo 26 d. Varakliuose buvo įkalintas vietinės parapijos klebonas Vincentas Tamošiūnas. Jis buvo apkaltintas esąs „baltagvardietis“, kad „išnaudoja ir engia kaimo varguomenę“⁵³. Vis dėlto kunigui pavyko išvengti tolesnių represijų.

⁵² J. Lācis, 1984, p. 57.

⁵³ *No NKVD līdz KGB*, 1999.

3. Latvijos Respublikoje 1918–1940 m.

Kai 1919 m. vasarą vėl ėmė veikti lojali Laikinajai vyriausybei Rygos miesto dūma, joje labai aktyviai dirbo lietuvių kunigas J. Latvis. Rupjūčio 9 d. posėdyje jis pasiūlė išrinkti į miesto Mokyklų komisiją ir lietuvių atstovą, tačiau tai sukėlė didelį didžiųjų mažumų – vokiečių, rusų ir žydų – nepasitenkinimą (visoms mažumoms komisijoje buvo skirtos šešios vietos ir jos nenorėjo vieną jų skirti lietuvių atstovui,

o dūmos dauguma savo ruožtu atsisakė mažumoms skirti septintą vietą). Balsavimo rezultatas buvo neigiamas, tačiau pasakui Latvių jungtinio demokratinio bloko frakcija pareiškė, kad savo vietą atiduoda lietuviams, ir į komisiją buvo išrinktas J. Latvis⁵⁴.

Kitą kartą sostinės dūmoje gauti vietą lietuviams pavyko tik 1925 m., kai jie 1 053 rinkėjų balsais dūmos nariu nuo lietuvių sąrašo išrinko Katalikų dvasinės seminarijos profesorių, Peterburgo dvasinės akademijos absolventą Simoną Žulpą. Vėliau balsavusiųjų skaičiaus nepakakdavo. Jelgavoje per 1925 m. rinkimus nuo Latvijos piliečių susivienijimo, į kurį įėjo keletas organizacijų (tarp jų ir Katalikų sąjunga) kandidatavo kunigas K. Jasėnas, tačiau į dūmą jis nepateko⁵⁵. 1931 m. savivaldybių rinkimuose lietuviams išskėlė atskirą sąrašą Rygos miesto dūmos rinkimuose (Lietuvių ir katalikų sąrašas su kunigu D. Jasinskiu priešakyje), o Jelgavoje nuo Katalikų sąjungos sąrašo vėl kandidatavo kunigas K. Jasėnas⁵⁶.

Kaip ir ankstesniu metu laikotarpiu, nepriklausomybės laikais Latvijoje daug lietuvių dirbo kunigais. Ši aplinkybė turėjo didelę reikšmę ir lietuvių visuomeniniame gyvenime, ypač dėl to, kad absoliuti dauguma lietuvių, gyvenančių Latvijoje, buvo katalikai (1935 m. – 96 %). Mišios lietuvių kalba buvo laikomos keliose bažnyčiose Rygoje, Liepojoje, Jelgavoje, Majoruose (Rygos Jūrmaloje), Aucėje, Neretoje, Viesytėje, Subatėje, Aknystoje, Eglainėje, Grenčiuose, Medume, Laukesoje, Gryvoje ir Indroje. Iš viso 1930-ųjų pradžioje Lat-

vijoje dirbo apie 40 lietuvių tautybės kunigų (1933 m. tai reišė, kad lietuviams sudarė 26 % visų dirbusių katalikų kunigų).

1923 m. Rygoje įsikūrė Lietuvių gimnazijos organizavimo komitetas (jo nariai buvo ir kunigai A. Juodavalkis, J. Valavičius), o rudenį – privati humanitarinė Lietuvių gimnazija⁵⁷. Gimnazijos direktorius iki 1934 m. buvo Šventojo Pranciškaus bažnyčios vikaras Aleksandras Juodavalkis, apdovanotas Trijų žvaigždžių ordinu, o nuo 1937 m. – Šventojo Pranciškaus bažnyčios rezidentas prelatas D. Jasinskis. Mokyklos komitete drauge su direktoriumi dirbo D. Jasinskis ir J. Valavičius⁵⁸. Peterio Dzenio gimnazijoje mokytoju kurį laiką dirbo kunigas S. Žulpa⁵⁹.

Latvijos lietuvių sąjungai iki savo mirties 1939 m. gruodį vadovavo Danielius Jasinskis. Latgaloje lietuvių visuomeniniam gyvenimui iki išvykimo iš Latvijos 1930-ųjų viduryje vadovavo Stanislovas Kurliandskis (jis dalyvavo 1934 m. spalio 9 d. Rygos lietuvių gimnazijos renginyje, skirtame paminėti Vilniaus praradimo metines⁶⁰). Savaitraščio „Rygos balsas“ atsakinguoju redaktoriumi 1924–1929 m. buvo kunigas Aleksandras Juodavalkis⁶¹.

Lietuvis buvo ir 1938 m. Liepojos diecezijos vyskupu konsekruotas Antanas Urbšys, kuris anksčiau nuo 1920 m. pavaršario buvo dirbęs Ludzos parapijos klebonu ir dekanu⁶².

⁵⁷ *Latvija*, 1924-01-16.

⁵⁸ S. Sužiedelis, 1935, p. 216.

⁵⁹ *LVVA*, f. 6637, ap. 1, b. 51, l. 75, 92.

⁶⁰ «Траурный акт по случаю годовщины занятия Вильны», in: *Сегодня*, 1934-10-11.

⁶¹ J. Paļeckis, 1983, p. 58.

⁶² J. Čakuls, 1996; Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 383, ap. 7, b. 1671, l. 34; *Latvijos Lietuvių Kalendorius 1937 metams*, Ryga, 1936, p. 25–26, 47; *Es viņu pazīstu. Biogrāfiska vārdnīca*, 1939, p. 218; „Myruse veiskupa Urbša mātē“, in: *Latgolas Vords*, 1938-12-01.

⁵⁴ *LVVA*, f. 2927, ap. 1, b. 208, l. 25–63.

⁵⁵ *LVVA*, f. 807, ap. 2, b. 81, l. 188.

⁵⁶ *Lietuvių balsas*, 1931-02-27; 03-06; 03-13; 03-20; 04-03; 04-17; *Zemgales Balss*, 1931-04-14.

Tiesa, didžioji dalis lietuvių tautybės kunigų Latvijos parapijose buvo likę dar iš laikotarpio iki Latvijos nepriklausomybės atkūrimo, o tarp jaunų, jau Latvijos Respublikoje ordinuotų kunigų lietuvių pasitaikydavo rečiau, nors jų ir būdavo. Pavyzdžiui, Alūkstos apskrityje gimęs ir Rygoje lietuvių vidurinę mokyklą baigęs Leonas Garška 1934 m. baigė Rygos arkivyskupijos aukštąją mokyklą ir nuo to laiko iki savo mirties 1995 m. dirbo kunigu įvairiose Latgalos parapijose⁶³.

Ilgametis Jelgavos parapijos klebonas Kazimieras Jasėnas, 1929 m. iš Romos popiežiaus gavęs monsinjoro titulą, apdovanotas Latvijos Trijų žvaigždžių ordinu ir Lietuvos Gedimino ordinu, savo literatūriniu ir visuomeniniu darbu paliko gilų pėdsaką ne tik Jelgavos ir Latvijos valstybės, bet ir savo gimtinės Lietuvos istorijoje. Latvijos Respublikoje jis tęsė Pirmojo pasaulinio karo metu pradėtą publicistinę veiklą, dvidešimtaisiais metais išleido knygą „Pamokymai jaunimui“ latvių ir lietuvių kalbomis, veikalą „Senoji Jelgavos katalikų bažnyčia“ (*Vecākā Jelgavas katoļu baznīca*), o 1933 m. knygą apie šventąjį Klemensą Hofbauerį – Jelgavos kleboną XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje (darbe ištirti Prancūzijos didžiosios revoliucijos atgarsiai Žiemgaloje XVIII a. pabaigoje). 1923 m. Rygoje lietuvių kalba buvo išleistas pirmasis ilgai trukusių K. Jasėno tyrimų vaisius – nedidelės apimties veikalas „Visuotinė meno istorija“. Plačios apimties veikalas tuo pačiu pavadinimu trimis tomis (1927, 1932 ir 1937 m.; iš viso 1 812 puslapių su 2 130 iliustracijų) išėjo Jelgavoje. Be to, trečias tomas apima Lietuvos meno istorijos apž-

valgą, kuri Lietuvos mokslinėje literatūroje buvo pirmas tokio pobūdžio darbas. Tuo pačiu metu buvo išleisti dar keli mažesni K. Jasėno darbai lietuvių kalba: „Naujovės apaštalai“ (1932 m.), monografija apie italų menininką „Antonio Allegri da Corregio (1494–1534)“ (1934 m.) ir „Iš meno prieaušrio“ (1939). Be to, klebonas buvo užbaigęs plačią dviejų tomų „Bažnytinio meno istoriją“, kurios rankraštis drauge su visa didele ir vertinga K. Jasėno biblioteka, kuri jau buvo užrašyta po mirties perduoti Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai Kaune, pražuvo per karo veiksmų Jelgavoje sukeltą gaisrą 1944 m. K. Jasėnas labai daug darbo įdėjo į Jelgavos ir visos Latvijos lietuvių visuomeninę veiklą. Jis ilgai buvo Latvijos lietuvių sąjungos Revizijos komisijos pirmininkas, lietuvių katalikų jaunimo draugijos „Šviesa“ Jelgavos skyriaus valdybos pirmininkas. Lietuvių teatrams jis parašė tris pjeses („Birutės duktė“, „Kaimo gražuolė“, „Jinai atrado“). Be to, jis buvo organizacijos „Latvių-lietuvių vienybė“ Jelgavos skyriaus valdybos pirmininkas⁶⁴.

O štai prelado ir Latvijos katalikų bažnyčios kurijos kanclerio (sekretoriaus) Eduardo Stukelio (jo motina buvo latvė) tautinio pobūdžio veikla Rygoje 1938 m. domino netgi Latvijos vidaus reikalų ministerijos Politinę valdybą. Buvo pažymėta, kad kunigas Kauno arkivyskupui teikia informaciją apie Latvijos ir Latvijos lietuvių padėtį: „Stukelis turi gerus ryšius su Lietuvos vyriausybe ir yra savas žmogus Rygos lietuvių pasiuntinybėje ir konsulate.“ Politinės valdybos vertinimu, E. Stukelio rūpesčiu lietuvių dvasininkai buvo „paskirti į politiškai svarbias pasienio pa-

⁶³ *Lietuvių Balsas*, 1934-05-11.

⁶⁴ A. Justs, D. Markus, J. Skaruliene, 2000, p. 32–39.

rapijas, kur lietuviams to reikėjo“ – į Piedrują (Bronislovas Steponavičius), Indricą ir Varnavičius (Jonas Lebedys), Kraslavą (Juozapas Kisielius ir Antanas Pabarčius), Šilinę ir Demenę (Motiejus Vaitekūnas), Medumą (Jonas Kazėnas), Daugpilį (Motiejus Mikelionis), Laukesą (Steponas Bertašius), Jekabpilį ir Viesytę (Aleksandras Juodavalkis), Kurmenę (Juozapas Jasas), Bauskę (Juozapas Maksvytis, jis šiame mieste nuo 1921 iki 1920-ųjų vidurio buvo ir Lietuvos vicekonsulas), Jelgavą ir Jelgavos apskritį (Kazimieras Jasėnas ir Antanas Pelešinas) ir t. t. Politinė valdyba manė, kad minėti kunigai padeda lietuvinėti latvius⁶⁵.

Rubenės parapijos klebonas Antanas Rimavičius taip pat reiškėsi mene – iš gipso lipdė ir iš medžio drožė šventųjų skulptūras. Šiuos meno kūrinius A. Rimavičius testamentu (mirė 1933 m.) paliko Latvijos ir Lietuvos muziejams⁶⁶. Lietuvos klebonas Jonas Podliauskas XX a. pradžioje vadovavo karo nuniokotos Alūkstos bažnyčios atstatymui, o vėliau, nuo 1929 m. būdamas Raipolės parapijos klebonu – Raipolės bažnyčios statybai⁶⁷.

Iškili vieta Latgalos latvių (latgalių) kultūros istorijoje priklauso 1887 m. Utenos apskrityje gimusiam Juozapui Kazlui. Jis 1918–1920 m. klebonavo Rudzatose, 1920–1928 m., 1928–1944 m. Bukmuižoje ir 1944–1946 m. Viškiuose (paskui ligi mirties kunigavo Leningrade, palaidotas Lietuvoje – Alantoje). 1920–1930 m. Latgalos spaudoje jis paskelbė daug rašinių visuomeniniams, kultūros ir religijos

⁶⁵ LVVA, f. 3235, ap. 1/1, b. 298, l. 328–341. Reikia pažymėti, kad po Antrojo pasaulinio karo E. Stukelis aktyviai dirbo latvių politinėje emigracijoje JAV.

⁶⁶ J. Lācis, 1984, p. 60.

⁶⁷ *Es viņu pazīstu. Biogrāfiskā vārdnīca*, 1939, p. 388.

klausimais, o pradėdant 1923 m. išleido septynias pjeses latgalių kalba. Parašytos paprasta, bet įdomia kalba, jos buvo daug kartų suvaidintos Latgalos scenose, kai kurios ir paties autoriaus režisuotos. Vokiečių okupacijos laikais J. Kazlas parengė dar vieną pjesių rinkinį, tačiau jis nebuvo išleistas dėl antrosios sovietinės okupacijos⁶⁸. Tuo pačiu metu jis nuo 1933 m. buvo 17 Rezeknės aizsargų pulko Nukmuižos skyriaus 6 kuopos kapelionas⁶⁹.

Įdomu, kad 1867 m. gimęs kunigas Vincentas Tamošiūnas, dirbdamas savo parapijoje nuo 1928 m., kartu buvo Latvijos aizsargų organizacijos kunigas ir buvo apdovanotas Aizsargų Nuopelnų kryžiumi (nuo 1939 m. jis vienu metu buvo Ciskodo parapijos klebonas ir 17 Rezeknės aizsargų pulko 3 kuopos kunigas). Savo ruožtu, už jį dar vyresnis (gimęs 1863 m.) Kazimieras Daugėlavičius (1938 m. Liepojos vyskupu paaukštinto Antano Urbšio brolis) nuo 1933 m. buvo to paties aizsargų pulko 2 bataliono kunigas (tuo pačiu metu – ir Rozentavos parapijos klebonas), o ilgametis Ozolmuižos klebonas Vitas Urbelis – nuo 1933 m. (tad – išėjęs į pensiją iš klebono pareigų) to paties pulko 2 kuopos kunigas. Pats dekanas Antanas Urbšys nuo 1934 m. kovo 1 d. buvo 3 Ludzos aizsargų pulko kunigas⁷⁰.

Deja, tarp pačių visuomenininkų kunigų vienybės nebuvo. Tai ypač pasakytina apie ilgametį Latvijos lietuvių sąjungos pirmininką D. Jasinskį ir lietuvių gimnazijos direktorių A. Juodavalkį. 1934 m. Lietuvos centrinės spaudos leidiniuose pasirodė informacija apie nesantaiką tarp

⁶⁸ *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. Otrais, pārstrādātais un papildinātais izdevums, 2003, p. 292–293.

⁶⁹ LVVA, f. 1640, ap. 1, b. 195, l. 136.

⁷⁰ LVVA, f. 1640, ap. 1, b. 527, l. 504, 364; b. 529, l. 570; b. 195, l. 143, 154, 155.

abieju kunigu ir apie A. Juodavalkio „skaldytojiška“ veikla: esą jis dėl savo ambicijų įsteigęs katalikišką mėnraštį „Lietuvis“ ir tyčia tuo pačiu laiku su Latvijos lietuvių sąjunga organizavęs renginius⁷¹. Tiesa, 1935 m. „Lietuvis“ ir lietuvių sąjungos laikraštis „Lietuvių balsas“ susijungė (išsaugant antrojo pavadinimą), nes abiejų laikraščių redakcijos pagrįstai nusprendė, kad iš to išloš bendruomenė⁷².

Apibendrinimas

Apibendrinant reikia daryti išvadą, kad lietuvių tautybės kunigų veikla Latvijoje buvo labai reikšminga, ir ne vien Katalikų

bažnyčios, bet ir lietuvių mažumos bei visos Latvijos valstybės istorijoje. Ši veikla buvo ypač svarbi iki 1918 m., kai lietuvių kunigai ne tik dirbo lietuvių visuomeniniame sąjūdyje Rygoje ir kitur, bet ir dalyvavo latvių nacionalinio atgimimo procesuose Latgaloje. Atsižvelgiant į tą reikšmę, kokią parapijos ganytojas ir jo pažiūros aptariamam laikui turėjo katalikų parapijose, jų vaidmuo buvo labai svarbus. Tarpukariu jie taip pat vaidino esminį vaidmenį užtikrinant ir plėtojant lietuvių mažumos kultūros, švietimo ir visuomeninių organizacijų sistemos veiklą. Daugelis jų šiandien yra nepelnytai užmiršti. Tegu šis straipsnis jiems grąžina atminties skolą.

⁷¹ *Lietuvos aidas*, 1934-01-08.

⁷² *LVVA*, f. 2381, ap. 1, b. 5, l. 41.

Iš latvių kalbos vertė
Zenonas Norkus

BIBLIOGRAFIJA

Bērziņš V., Bambals A., 1991 – Valdis Bērziņš, Ainars Bambals, *Latvijas armija*, Rīga, 1991.

Bielinis K., 1958 – Kipras Bielinis, *Dienojant. Spaudos draudimo laikų atsiminimai*, New Yorkas: Amerikos lietuvių socialdemokratų sąjungos Literatūros fondas, 1958.

Budže A., 2004 – Aloizs Budže, „Naurēni – draudze un baznīca“, in: *Acta Latgalica. Zinātniski roktī. Dokumenti. Apceris*. 13. sēj., Daugavpils–Rēzekne: Latgolas Pētnīceibas instituts, 2004.

Cakuls J., 1996 – Jānis Cakuls, *Latvijas Romas katoļu priesteri 1918–1995*, Rīga, 1996.

Enciklopēdija. Latvijas pagasti, 2001 – *Enciklopēdija. Latvijas pagasti*. 1. sēj., Rīga, 2001.

Es viņu pazīstu. Biogrāfiska vārdnīca, 1939 – *Es viņu pazīstu. Biogrāfiska vārdnīca*, Rīga, 1939.

Grigaitis-Grigaliūnas J., 1954 – J. Grigaitis-Grigaliūnas, „Atsiminimai iš Rygos lietuvių gyvenimo“, in: *Naujienos*, 1954, gegužės 18, 19, 20.

Jėkabsons Ē., 1995 – Ēriks Jėkabsons, „Sešu pagastu un Grīvas pilsētas problēma Latvijas un Polijas attiecībās 20.–30. Gados“, in: *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1995, Nr. 1.

Jėkabsons Ē., 1997 – Ēriks Jėkabsons, „Latvijas

attiecības ar Lietuvu 1919–1921. gadā“, in: *Latvijas Vēsture*, 1997, Nr. 2.

Jėkabsons Ē., 2003 – Ēriks Jėkabsons, *Lietuvieši Latvijā*, Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2003.

Justs A., Markus D., Skaruliene J., 2000 – Antons Justs, Dace Markus, Janīna Skaruliene, *Jelgavas katoļu katedrāle. Monsinoru Kazimiru Jasenu atceroties*, Rīga, 2000.

Kursītis S., 1994 – Staņislavs Kursītis, *Atmiņu ceļos*, Rēzekne, 1994.

Lācis J., 1984 – Jānis Lācis, „Dzīve Augškurzemes pierobežā“, in: *Treji Vārti*, 1984, Nr. 127.

Latviešu rakstniecība biogrāfijās, 2003 – *Latviešu rakstniecība biogrāfijās: Otrais, pārstrādātais un papildinātais izdevums*, Rīga, 2003.

Mašiots P., 1924 – Pranas Mašiots, *Kai knygas draudē*, Kaunas: Švyturys, 1924.

No NKVD līdz KGB, 1999 – No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986. Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs, Rīga, 1999.

Merkelis A., 1989 – Aleksandras Merkelis, *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius: Vaga, 1989.

Paļeckis J., 1983 – Justs Paļeckis, *Divās pašaulēs*, Rīga, 1983.

Skujenieks M., 1930 – Marģers Skujenieks, *Latvieši svešumā un citas tautas Latvijā*, Rīga, 1930.

Skujenieks M. (red.), 1930 – Marģers Skujenieks (red.), *Trešā tautas skaitīšana Latvijā 1930. gadā*, Rīga, 1930.

Strods H., 1996 – Heinrihs Strods, *Latvijas katoļu baznīcas vēsture 1075–1995*, Rīga, 1996.

Sužiedelis S., 1935 – Saulius Sužiedelis, „Latvijos Lietuviai po didžiojo karo“, in: P. Ruseckas

(red.), *Pasaulio lietuviai*, Kaunas: D-ja užs. lietuviams remti, 1935.

Šrenks B., 1922 – Burhards Šrenks, „Dzimstības samazināšanās un viņas cēloņi“, in: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1922, Nr. 7.

Švābe A., 1958 – Arveds Švābe, *Latvijas vēsture 1800–1914*, Uppsala, 1958.

Tumas J., 1927 – Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai“, in: *Lietuva*, 1927, vasario 11.

Vīksne A., 2004 – Arnis Vīksne, *Latgales ārsti un ārstniecība 1772–1918*, Rīga, 2004.

LITHUANIAN NATIONAL MINORITY IN LATVIA (LATE XIX CENTURY–1940): THE ROLE OF LITHUANIAN CATHOLIC PRIESTS

Erikas Jekabsonas

S u m m a r y

Since the second half of the 19. century, Latvian industrial cities – Riga, Liepaja and Jelgava – became important centers of the Lithuanian social life, because they hosted numerous ethnical Lithuanian populations. They were Catholic by confession, with most of their members employed at the industrial enterprises and in other lower occupations. Part of them also lived in some small towns and rural parishes. After World War I, a significant part of Lithuanians migrated back to their ethnic homeland, However, there still remained a significant Lithuanian minority in the independent Latvia. Ethnically, Lithuanian Catholic priests did play a very significant role in the history not only of the Catholic Church, but also in

that of the Lithuanian minority and of the Latvian state. In this broader context, their role was of special importance before 1918 when Lithuanian priests were active not only in the Lithuanian social movement in Riga and other places, but also did participate in the processes of the Latvian national revival in Latgale. Given the significance of a parish shepherd and his attitudes in the Catholic parishes at this time, their role was very important. Lithuanian Catholic priests did continue to play a major role in the maintenance and development of the system of culture, education, and social organizations of the Lithuanian minority also during the interwar time.

Iteikta 2015 01 27

Parengta skelbti 2015 03 30